

LŐRINCZNÉ THIEL KATALIN

A SZOCIALISTA ÁLLAM TÁRSADALMI RENDELTETÉSÉRŐL

Abstract: Diese Arbeit versucht, die gesellschaftliche Bestimmung des Staates in der Beleuchtung der Funktionen des sozialistischen Staates in kurzen Umrissen zu übersehen.

In der Einführung werden die Gedanken der Klassiker des Marxismus über die Rolle des Staates, die Veränderung seiner Funktionen im Spiegel der weltgeschichtlichen Entwicklung analysiert.

Nach der Analysierung der Bedeutung der Termini "der Staat" und "Gesellschaft" spricht die Studie über die relative Selbständigkeit des Staates, dann analysiert sie den Staat als Teiltotalität in der Totalität der Gesellschaft. Nach der Klärung des Begriffes und des Inhaltes der sozialistischen Staatsfunktionen behandelt die Arbeit die Notwendigkeit, die Bedingungen und die Möglichkeiten der Sozialisierung der Funktionen.

Az állam, illetve a szocialista állam társadalmi rendeltetésének vizsgálata előtt célszerű szemügyre venni, hogy a marxizmus klasszikusai hogyan vázolták fel az állam szerepét, feladatait, funkcióit.

Marx és Engels A német ideológiában az első államok kialakulását a kényszerű munkamegosztásból vezeti le: "Éppen a külső és a közösségi érdek ezen ellentmondásából kifolyólag a közösségi érdek mint állam önálló alakulást ölt, különválva a valóságos egyedi és összérdektől, és ugyanakkor illuzórikus közösségként, de ... a munka megosztása által már feltételezett osztályok reális bázisán." (MEM. 3. 35-36.) Ebben a megközelítésben vizsgálja Marx és Engels a kapitalista nemzetállam keletkezését is, ahol a munkamegosztásnak alapvető jelentősége van. Ez a munkamegosztás aztán az uralkodó osztályon belül is kialakul, hiszen általában a tőkések sem vesznek részt közvetlenül a kormányzásban.

Az állam engelsi definíciója teszi teljessé a meghatározást, ahol megfogalmazódik az állam általános funkciója is, nevezetesen integráló,

érdekegyeztető és konfliktust szabályozó szerepe is. "Az állam -- írja Engels -- a társadalom terméke meghatározott fejlődési fokon: annak bevallása, hogy ez a társadalom megoldhatatlan ellentmondásba bonyolódott önmagával ... Hogy azonban ezek az ellentétek, az ellenkező gazdasági érdekű osztályok ne emésszék fel magukat és a társadalmat meddő küzdelemben, ahhoz egy látszólag a társadalom felett álló hatalom vált szükségessé, amely az összeütközést tompítja, a "rend" korlátain belül tartja: és ez a társadalomból származó, de fölébe helyezkedő, tőle mindjobban elidegenülő hatalom az állam." (MEM. 21. 150.) Itt az állam általános és konkrét funkciójának együtteséről van szó, s megfogalmazódik az állam megjelenésének szükségszerűsége is a történelmi fejlődés egy bizonyos szintjén. Az állam kialakulása tehát elkerülhetetlen, mert különben a kiéleződő ellentétek fölemésztenék a társadalmat is. Az állam mint egy társadalom feletti hatalom jelenik meg, de társadalom-fölöttisége csupán látszólagos. Engels itt már utal az állam funkcióira, azokra a funkciókra, melyeket a felszínre jövő ellentétek hívtak életre, s amelyeknek érdekegyesítő, integráló szerepe van "a rend korlátain belül". Mindezek az állami funkciók azonban elidegenedett formában jelentkeznek, mert elidegenedett társadalmi forma termelte ki őket. Marx kiemeli, hogy az állam nem egyéb, mint a politikai berendezés szervezeti formája, a társadalom hivatalos kifejezése "az a forma, amelyben egy korszak egész polgári társadalmá összefoglalódik." (MEM. 3. 64.) Az állam tehát a polgári társadalom önbiztosítási funkciójaként jött létre, s szerepe nem egyéb, mint a polgári társadalom "szolgálatá" mégpedig úgy, hogy a gazdasági tényezők politikai tényezőkként jelennek meg, a gazdasági hatalom politikai uralommá válik. Természetes tehát a burzsoáziának az az igénye, hogy miután kezébe vette a gazdasági hatalmat, kezébe vegye a politikai uralmat is.

A társadalmi együttélésben, az egyes társadalmi formák fejlettségi szintjétől függően különféle szükségletek bontakoztak ki a közügyek, a közösségi gondok megoldásával, a különféle közösségek kapcsolatainak rendezésével és az irányítási feladatok ellátásával kapcsolatban. Minden tulajdonforma felépíti tehát a maga államát. Az állam intézményein keresztül, intézményesen hat az emberek tudatára, az uralkodó termelési viszonyoknak megfelelő tevékenységre bírja az embereket szervező, szabályozó, kényszerítő tevékenységével.

Engels hangsúlyozza, hogy a társadalom közös funkciókat hoz létre, amelyeket nem nélkülözhet, s ezek magvalósítására szolgál az állam. A közös funkciók eltérnek egymástól attól függően, hogy milyen jellegűek a közösségi ügyek, hogy milyen az uralkodó társadalmi forma. Marx A tőke III. kötetében két típusú funkciót emleget, egyrészt azokat a funkciókat, melyek felölelik a közösség természetéből eredő közös ügyek intézését, másrészt azokat, amelyek a kormánynak a tömegekkel való ellentétéből fakadnak. (MEM. 25. 362.)

Ezek a funkciók az egyes társadalmi formákban egészen eltérő módon jutnak szerephez, jelentőségük egészen más a kapitalizmusban és a szocializmusban. Az említett közösségi funkciókat az állam az ősközösségi társadalmi formából vette át, csak hogy persze a társadalom vezetése, irányítása a társadalom közös érdekeinek védelme az uralkodó osztály kezébe ment át. Engels így jellemezte ezt a minőségi átalakulást: "az egész nemzeti alkotmány átváltozik önmaga ellentétévé, a saját ügyeinek szabad rendezésére alakult törzsi szervezetből a szomszédok kifosztására és elnyomására szolgáló szervezetté válik, és ennek megfelelően különböző szervei a népakarat eszközéből a saját népük elleni uralomnak és elnyomásnak önálló szerveivé lesznek." (MEM. 21. 145.)

Az eddigiekből is látható, hogy az államot folyamatos tevékenységnek, a társadalom törvényszerűségeinek alárendelt, de arra vissza is ható ténykedésnek kell tekinteni. Márpedig ez "a megkülönböztetett ténykedés" kell hogy minél inkább átfogja a társadalom egészét, a lehető legdemokratikusabb keretek között. Az államhatalom sokirányú tevékenységi területei, működésének különböző formái feladatcsoportokat alkotnak, s időről-időre módosulva, változva, alakulva, a mindenkori állam funkcióját alkotják. Az állam lényegét jelentő feladatok, funkciók tehát módosulnak, fejlődnek, az uralkodó társadalmi formákhoz idomulnak. Nézzük ezek után, hogy a marxizmus klasszikusai hogyan vázolták ezt a folyamatot, milyen szerepet szántak az államnak, a világtörténelmi fejlődés tükrében.

A szocialista termelési módot megelőző tőkés termelési mód előkészítette a proletárforradalmat, jelezve a forradalom végrehajtásának útját is. Ezt az előkészítési folyamatot a tőkés társadalmi forma mintegy "ön-tudatlanul" bonyolította, hiszen a tőkés termelés rá van szorítva a nagy társadalmassult termelési eszközök állami tulajdonná való átváltoztatásá-

ra. A termelési eszközök állami tulajdonná való fokozatos átalakulása szinte előkészíti a prolektáriátus számára, hogy megragadja az államhatalmat, s a termelési eszközöket állami tulajdonba vegye. Engels ugyanakkor arra is rámutat az Anti-Dühringben, hogy "A termelőerők állami tulajdona nem megoldása a konfliktusnak, de magában rejti a megoldás formális eszközét, fogódzóját." (MEM. 20. 274.)

A termelési eszközök állami tulajdonba vétele tehát csak lehetőséget teremt, pusztán az első lépés, hiszen az új termelési viszonyoknak megfelelően meg kell szabni az állam feladatait, ki kell jelölni új funkcióit, s azokat működtetni is kell. Az államosítás tehát csak a kommunizmus fejlődésének "természet adta" kiindulópontja. (Tókei F. 1977. 398.) Ugyanakkor a prolektáriátus azzal, hogy megragadja az államhatalmat és állami tulajdonná változtatja a termelési eszközöket, ezzel megszüntet minden osztálykülönbséget, s ezzel előkészíti hosszú távon az állam megszűnését is. Engels -- bár ezt a folyamatot rövidebbnek képzelte -- így ír erről: "Az első aktus, amelyben az állam valóban az egész társadalom képviselőjeként lép fel, -- a termelési eszközök birtokba vétele a társadalom nevében -- egyszersmind utolsó önálló aktusa is mint államnak. Az államhatalomnak társadalmi viszonyokba való beavatkozása egyik területen a másik után feleslegessé válik és magától elenyészik azután. A személyek feletti kormányzás helyébe a dolgoknak az igazgatása és termelési folyamatoknak a vezetése lép. Az államot nem "eltörlik", az állam elhal." (MEM. 20. 275-276.) Az állam tehát -- Engels szerint -- azáltal teszi teljességgel feleslegessé önmagát, hogy végül ténylegesen az egész társadalom képviselőjévé válik. Ekkorra az állami funkciók is szükségképpen átalakulnak társadalmi funkciókká. Ekkorra azonban az emberek valóságos uraivá válnak a természetnek annyiban, amennyiben saját társadalmisításuknak is uraivá válnak. "Az emberek saját társadalmisítása, amely eddig a természet és a történelem által rájuk oktrojáltként állt velük szemben, most saját szabad tettükké válik." (MEM. 20. 279.)

Marx felveti a kérdést, hogy vajon milyen változásokon megy át az államiság a kommunista társadalomban? "Más szóval: milyen társadalmi funkciók, melyek hasonlóak a mai állami funkciókhoz maradnak meg ott? E kérdésre csak tudományosan lehet megfelelni, s nem közelítik meg a problémát egy bolhaugrásnyival sem, ha egyszerszer tesszük össze is e két szót:

nép és állam. -- A tőkés és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben a tőkés társadalom forradalmi úton kommunista társadalommá alakul át. Ennek megfelel egy politikai átmeneti időszak is, amelynek az állama nem lehet egyéb, mint a proletariátus forradalmi diktatúrája." (MEM. 19. 26.)

A politikai átmeneti időszakban tehát -- mely átvezet a kapitalista társadalomból a világméretűvé váló kommunista társadalomba -- fontos feladat a politikai tartalommal telített állami funkciók fokozatos átalakítása társadalmi funkciókká. Ez a fokozatos átalakulás azonban nagyon hosszú időt ölel fel, nem megy máról holnapra, felöleli a szocializmus fejlődésének hosszú időszakát, hiszen az embereknek saját társadalmi tevékenységük törvényein kell megtanulni uralkodni. Fölül kell tehát emelkedni a társadalmi törvények természeti törvényként való érvényesülésén. Ehhez viszont a társadalmi fejlődés magas fokára kell hogy párosuljon, s nem kevesebbet, mint a szocializmus világméretű győzelmét előfeltételezi ez a folyamat. Ezt az átmeneti jellegű szocialista államot, mely már nem igazi állam a hagyományos értelemben, mely már elhalásának bizonyos fokán nem is nevezhető politikai államnak, Lenin "félállamnak" nevezi, az Állam és forradalom című művében. (Lenin 1967. 15-32.)

Tehát mindaddig, amíg a kapitalizmus létezik, addig bizonyos elengedhetetlenül szükséges állami funkciókról nem mondhat le a szocialista állam. "Világtörténelmi értelemben még ma is inkább a kapitalizmus korszakát éljük, jóllehet utolsó korszakát, amelyre Marx és Engels jellemzése még sokkal érvényesebb mint a múlt századira volt. A világszocializmus tíz-egynéhány országban való gyakorlati anticipációja azonban kezdi a világban a kapitalizmus és a szocializmus afféle kettős hatalmát megteremteni." (Tókei F. 1977. 405-406.) Az a tény, hogy a kapitalizmus világtörténelmi értelemben ma még nagyon meghatározó szerepet játszik, érezteti hatását a szocialista állami funkciók működésében, sőt esetenként nem kívánt erősödésében is. Mindezek ellenére azonban nem mondhatunk le arról az igényről, azoknak a feladatoknak a teljesítéséről, melyeket Marx, Engels és Lenin hosszú távon szabtak meg az átmeneti jellegű szocializmus számára.

Ugyanakkor a szocialista állam funkciói nagymértékben függenek a szocialista termelési módtól.

Az, hogy a szocialista államban milyen funkciók működnek, az alapvetően összefügg az állam társadalmi rendeltetésével. Az állam társadalmi rendeltetése konkrét formákban az egyes társadalmi viszonyok szolgálata, támogatása. A szocializmus esetében a szocialista termelési módnak megfelelő termelési viszonyok szolgálata. A szocialista állam tehát arra hivatott, hogy az uralkodó osztály, a munkásosztály vezető szerepét védelmezze, -s funkcióiban érvényesítse közvetlenül az uralkodó osztály gazdasági és politikai érdekeit. A vezető hatalmi viszonyok védelmezése mellett jelentkezik a szocialista állam rendeltetésének az a sajátossága is, hogy védi a társadalom belső rendjét. Ez a feladat szorosan kapcsolódik a társadalom legkülönbélebb viszonyaihoz, így a gazdasági, politikai és kulturális viszonyokon túl az osztályok, közösségek, egyének létfeltételeinek védelméhez. Az állam ezen szerepe egészében a társadalom fennmaradásával, egzisztenciális igényeinek megóvásával függ össze. A társadalom belső rendjének védelme lényegében a társadalmi életfeltételek újratermelésével kapcsolatos. Az állam a társadalomban a termelési feltételek, az elosztási viszonyok, a gazdasági rendezettség, a társadalmi együttélés zavartalanságának védelmén keresztül a társadalom tagjainak létfeltételeit is biztosítja. Az állam funkciói tehát ezen feladatok szem előtt tartásával alakulnak ki. Ahogyan változnak, alakulnak, módosulnak ezek a feladatok, úgy változnak az állami funkciók is. Az állami funkciókat tehát hosszú távon nagyfokú dinamizmus jellemzi a fentiek függvényében.

Az állami funkciók szolgálatában álló állami szervek feladata, szervezete és működése dialektikus kölcsönhatásban áll: a feladatok megoldására állandóan tökéletesítik az állami szerveket és az állami szervek működési módszereit. A szocializmusban még fokozottabban jelentkezik az osztálytársadalmi érdekeket szem előtt tartó állandó tökéletesítési igény, hiszen a fejlett állami szervek még eredményesebben tudják végrehajtani az előttük álló feladatokat. Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni, hogy az állami funkcióknak a szocializmusban fokozatosan, hosszú távon kell társadalmi funkciókká alakulniuk, éppen ezért az állami funkciókat nem leépíteni kell, hanem közösségivé tenni. A fentiekből következően tehát az "állami" terminust nem szabad a "társadalmi"-val azonosként használni. Az állam speciális szerepe abban van, hogy mint a társadalmi fejlődés szükségszerű velejárója, ellátja a társadalom vezetésével, irányí-

tásával összefüggő feladatokat, ugyanakkor "intézi" a társadalom közös ügyeit, védi a belső rendet az uralkodó osztály érdekeinek alárendelten.

A szocialista állam szerepét viszont csak a többi társadalmi jelenségre tekintettel, csak azok figyelembevételével tudja betölteni, s a társadalom egyéb jelenségei hatással vannak a szocialista állam sajátos társadalmi rendeltetésére is. Az állam -- éppen funkcióinak érvényesítésén keresztül -- hat a társadalom objektív törvényeire is úgy, hogy a különböző társadalmi folyamatokban hatással van az emberek tevékenységére, cselekedeteire, illetve a társadalmi viszonyokra.

Az állam társadalmi rendeltetéséből viszont az is következik, hogy az állam ugyanakkor önálló mozgással is bír, tevékenysége sok esetben elkülönült tevékenység, ebből következően az állam viszonylag önálló is. A marxista államelmélet az állam helyét, szerepét a társadalomban a viszonylagos önállóság kategóriájával ragadja meg. Látható tehát, hogy az állam olyan társadalmi jelenség, amely a társadalom kölcsönhatás-rendszerén belül helyezkedik el, mint önálló szervezettel, önálló tevékenységgel és hatással rendelkező tényező. Nem mindegy tehát, hogy a társadalom kölcsönhatás-rendszeréből fakadóan a szocializmusban mely funkciók, feladatok ellátása tartozik elengedhetetlenül az államra, s mely feladatok adhatók át társadalmi szervezeteknek, közösségeknek. Az állam -- túl a gazdasági viszonyokból fakadó függőségen -- a társadalom totalitásában helyezkedik el, mint elkülönült jelenség, de mint részttotalitás. Nem szakíthatjuk tehát ki az államot a szocialista társadalom egészéből, nem helyezhetjük a társadalom fölé. Az egészen belül kell vizsgálni a feladatokat, a funkciókat, más társadalmi tényezők meghatározó és befolyásoló hatásával együtt, nem elfelejtve a gazdaság meghatározó szerepét. A szocialista állam helyének, szerepének, funkcióinak helyes megítélésében tehát a marxi totalitás-elv lehet segítségünkre, hogy a társadalmi tényezők együttesét tarthassuk mindenkor szem előtt. Marx A gothai program kritikájában fellép az állam önállóságával kapcsolatos tévhittel szemben, s bírálja az akkori német munkáspárt államfelfogását, mely "az államot, ellenkezőleg, valami önálló lényként tárgyalja, amelynek saját "szellemi, erkölcsi és szabadság-alapzatai" vannak". (MEM. 19. 25.) Az állam tehát a társadalmi viszonyok által meghatározott és feltételezett. Ugyanakkor a munkamegosztás fejlődésével és a munkamegosztás révén a szocialista tár-

sadalom szerkezetében is jelen van az a külön embercsoport, mely Engels szavaival: "a közvetlen termelőmunka alól felszabadított osztály, amely a társadalom közös ügyeit látja el: munkavezetést, állami ügyeket, jogszolgáltatást, tudományt, művészetet stb." (MEM. 20. 277.) A társadalmi munkamegosztás tagozódásának következménye, hogy az állami funkciókból fakadó feladatok végrehajtására külön embercsoportok tevékenykednek. Engels így írt erről K. Schmidtnek: "A dolog legkönnyebben a munkamegosztás szempontjából érthető meg. A társadalom bizonyos közös funkciókat hoz létre, melyeket nem nélkülözhet. Az ezek teljesítésére kinevezett emberek a társadalmon belüli munkamegosztásnak új ágát alkotják." (MEVM. II. a. 481.)

A munkamegosztás fejlődése eredményeként tehát elkülönül az állami tevékenység a szocializmusban is, sőt a társadalom fejlődésével nem kívánt mértékben tovább differenciálódik, bonyolódik. Az elkülönülés fő irányaira az jellemző, hogy az egyik az erőszak alkalmazásának különböző szerveit, a másik irány -- s a szocializmusban ez képezi a fő állami funkciót -- a társadalom gazdasági, politikai, illetve kulturális élete vezetésének szerveit fogja át.

Ugyanakkor ez a nagymértékű differenciálódás feltételezi a központi kormányzat létét, de az állami tevékenység nem merül ki ebben. Az állami tevékenység a különböző szervek sokrétű munkájában ragadható meg, s így közelíthető meg önálló társadalmi szerepe is. Nem mindegy tehát a szocialista társadalom számára sem, hogy milyen az államszervezet személyi állománya, ideológiai beállítottsága, szakmai felkészültsége. Mindezek kifejezik az állam felépítésének és működésének belső vonásait, önálló tevékenységének és hatékonyságának sajátosságait. Fontos tehát az állam önálló társadalmi szerepének hangsúlyozása is, s nem szabad túlértékelni a gazdasági meghatározottság tételét. Engels utal erre helyesen, amikor rámutat, hogy "végső fokon a való élet termelése és újratermelése a meghatározó mozzanat ... Ha pedig azt valaki úgy forgatja ki, hogy a gazdasági mozzanat az egyedül meghatározó elem, úgy a fenti tételt semmitmondó, elvont, képtelen frázissá változtatja." (MEVM. II. b. 477.)

A szocialista állam sajátosságait, elkülönültségének lényegét és tartalmát önálló tevékenységének fő vonásait tehát csak önálló funkcióinak vizsgálata segítségével érthetjük meg. Az állam viszonylagos önálló-

ságából -- melyet a fentiekben már elemeztem -- az is következik, hogy az adott társadalom -- esetünkben a szocialista társadalom -- hatalmi struktúráján belül megvalósítja saját társadalmi rendeltetését. Ez elsősorban az állami szervek konkrét tevékenységében, annak eredményességében mutatkozik meg. Az államhatalom a társadalom hatalmi viszonyaiban a politikai, a gazdasági és az ideológiai hatalom területén önálló hatalmi tényező. Ebből is következik, hogy az állam funkcióit ezen tényezők figyelembevételével kell megállapítani.

A polgári államelméletben az állam funkciójának fogalmán a legkülönbézetesebb állami feladatokat értik. A sokféle tevékenységi formában nem emelték ki a lényeges mozzanatokat, s az állami szervek összetett, aprólékos feladatait összekeverték az állam funkcióival. Ugyanakkor már az ókorban is meghatározták az állami tevékenység lényeges oldalait, hiszen Arisztotelész az állami tevékenység fontos irányaként és céljaként fogalmazta meg az állam által eszközölt nevelést, a közjó szolgálatát, az igazságszolgáltatást. Később Machiavelli az államhatalom birtokosának tevékenységét a hatalom megtartásában és kiterjesztésében látta. A mai burzsoá politológiában az államnak mint szervezetnek a funkcióit és hatását vizsgálják.

Ugyanakkor a marxista államelmélet kihangsúlyozza, hogy az állam funkciói nem keverhetők össze az egyes állami szervek tevékenységi formáival és az olyan általános sajátosságokkal, mint amilyen pl.: az uralom gyakorlása. Hiba tehát, ha az állami funkciókat azonosítják az állami szervek törvényhozói, végrehajtó és bírósági tevékenységével. Ezek a feladatok ugyanis az államon belül az állami szervek egy-egy csoportjának működését jelentik, s csak ezen munkatevékenységen keresztül valósulnak meg az állami funkciók. A szocialista állam funkcióinak vizsgálata során tehát azt kell figyelembe venni, hogy az állam a társadalom objektív törvényeinek szolgálatára hivatott szervein keresztül tevékenykedik, s csak ezt elfogadva mondhatjuk, hogy rendelkezik bizonyos önálló mozgással.

Az állam társadalmi rendeltetése többféleképpen realizálódhat funkciójában, tehát az állam társadalmi rendeltetésével nem azonosítható az állami funkció. "Az állam funkcióinak fogalmát az állam szerveinek tevékenységéből, működéséből, gyakorlatából absztrahálhatjuk: a célok és fel-

adatok végrehajtására irányuló tevékenységnek az állami szervek működésének eredménye és iránya képezi az állami funkciót." (Samu M. 1982. 290.) Az állami funkciókkal kapcsolatos felfogás, illetve elemzés nem egységes a szocialista irodalomban sem. A funkciók elméleti lényegét illetően Marx és Engels megközelítését kell alapul vennünk, mert ennek a kategóriának a valóságot leginkább kifejező értelmét ők adták. Kiemelték ugyanis az állami tevékenység lényeges oldalainak tárgyalásakor, hogy az állami funkciók az osztályharc, az osztályuralom gyakorlásával, gazdasági, ideológiai szerepével, a társadalom irányításával és a közrend, a közbiztonság védelmével kapcsolatosak.

Ennek fényében tehát ki lehet jelenteni, hogy az állami funkciók fogalmának megértéséhez, az állam lényeges sajátosságainak és gyakorlati szerepének elemzés útján juthatunk el. Az állami funkció tehát az osztályuralom védelmét, a társadalmi rendezettség biztosítását, a közügyek intézését jelenti.

Az állam funkciói a társadalmi hatalom realizálásából és az osztályharcban való részvételéből adódóan a társadalmi életben a politikai, gazdasági és ideológiai, illetve kulturális viszonyok területén jelentkeznek. Mivel az állami tevékenység a szocializmusban is lényegében bizonyos elkülönülést mutat attól függően, hogy a politikai, a gazdasági vagy az ideológiai viszonyokra hat, emiatt tehát ennek megfelelően lehet csoportosítani az állami funkciókat is. Az állami szervek gyakorlati szerepének elemzése ad tehát alapot a szocialista állam funkcióinak csoportosítására is.

Meg kell itt jegyezni, hogy napjaink átmeneti jellegű szocializmusa még mindig túlzottan államosodott, bizonyos funkciók éppen az erősödés és nem a közösségivé válás, a társadalmiasulás jeleit mutatják. A fentiek értelmében pedig természetesnek tűnhet, hogy nem az államosítás, nem az "állami szocializmus" a lehető legmagasabb forma.

Ma még mindezek ellenére igen nagymértékben államosított a szocializmus, s a közgondolkodás is hajlamos mindenhatónak tekinteni az államot. Már a jelenlegi, a politikai átmenet periódusában is ügyelni kellene arra, hogy az államot nem leépíteni kell, hanem közösségivé tenni, hogy az állami funkciókat nem sorvasztani, hanem társadalmiasítani kell. A szocializmus megváltozott államiságára utal Engels Bedelhez címzett levelé-

ben, amikor így ír a szocialista állam átmeneti jellegéről: "...mihelyt szó lehet szabadságról, az állam mint olyan megszűnik. Ezért mi azt javasolnánk, hogy az "állam" szót mindenütt a "közösség" ("Gemeinwesen") szóval helyettesítsük, ezzel a régi jó német szóval, mely igen jól képviselheti a francia "commune"-t." (MEVM. 3. 160.)

Ugyanakkor a kommunista társadalom első fokát, a szocializmust Marx így jellemezte a német szociáldemokraták ún. gothai programjának kritikájaképp írt széljegyzeteiben: Alapvonásait a kapitalizmus felől lehet és kell megérteni. "Nekiünk itt nem olyan kommunista társadalommal van dolgunk, amely saját alapján kifejlődött, hanem ellenkezőleg, olyannal, amely a tőkés társadalomból éppenhogy keletkezik..." (MEM. 19. 18.) Ez a speciális helyzet arra hívja fel a figyelmet, hogy a szocialista állam egy sajátos, dialektikus folyamatot testesít meg. Egyrészt az elidegenülést fejezi ki még némely állami szervei, ugyanakkor a szocialista állam éppen az elidegenülés fölszámolására irányul. Éppen ezért az állam funkcióinak és ezen keresztül a szocialista államnak olyan irányba kell fejlődnie, mely az elidegenülés fokozatos felszámolását eredményezi. Ezt a célt pedig csak a fokozatos társadalmassítással, csak a funkciók közösségivé tételével lehet elérni.

Az állami szervek korábban emlegetett gyakorlati tevékenységéből kitűnik, hogy minden állam, így a szocialista állam is kettős tevékenységet végez. Egyrészt védelmezi az uralkodó osztály hatalmi pozícióját, részt vesz a társadalom irányításában, biztosítja a többi osztály vezetését, s alkalomadtán elnyomja esetleges ellenállását: másrészt arra irányul tevékenysége, hogy szervezze a társadalom közös gondjának megoldását, a közös ügyek intézését, az egész társadalom létfeltételeinek védelmét. Az állam tehát sajátos tevékenységével végeredményben a társadalom fennmaradását védelmezi, gondoskodik a társadalom tartós létezéséről, az emberi élet újrafelemeléséről.

A marxista államelméletben tapasztalható más megközelítés is, így pl. Antalfi György (Állam és igazgatás 1964/8. 673-688.), illetve Kiss Artur (Kiss A. 1979. 138.) közel egybehangzóan fejti ki, hogy minden állam betölt belpolitikai és külpolitikai funkciókat, melyek együttesen képezik az állam funkcióinak mintegy a minimumát. Harmadik funkcióként -- mely a belpolitikai funkció szerves része -- emlegetik a gazdasági és

kulturális élet szervezési funkcióját, azaz a gazdasági szervező és a kulturális nevelő funkciót. Gyakorlatilag nincs gyökeres különbség a két-féle megközelítés és felosztás között, hiszen a fentebb emlegetett politikai, gazdasági és ideológiai viszonyok területén jelentkező funkciók természetesen tartalmaznak kül- és belpolitikai feladatokat, illetve kulturális nevelő feladatokat egyaránt.

A lényeg tehát az, hogy az egész társadalom védelmét, ellátását, tevékenységét szervező és az uralkodó osztály érdekeit szolgáló funkciók nem választhatók el, mivel az egész államszervezet átfogó tevékenységének eredményei.

Tehát az államnak egyrészt osztályjellegű funkciójáról, másrészt organizációs szervező funkciójáról beszélhetünk a legújabb megközelítések és elemzések szerint.

Összegezve megállapíthatjuk tehát, hogy a szocialista fejlődés jelenlegi szakaszában még elengedhetetlen az állam funkcionálása, állami szervezettel, állami-jogi rendszabályok útján. A szocialista állam funkciói igen sorkétűek, az állami szervek az egész gazdasági életet, az egész társadalom életét a társadalom érdekében szervezi és irányítja. A szocializmus létezése előtt ilyen átfogó, sokirányú feladatot egyetlen állam sem volt képes ellátni. Az egész társadalmat átfogó tervgazdálkodás csak a szocializmusban valósult meg. De az állam fő szerepe a szocializmusban csak átmeneti jellegű lehet, a tendenciáknak a tervszerűség megtartása mellett a társadalmasítás, a közösségivé tevés felé kell hatnia.

I r o d a l o m

1. Antalffy György: A szocialista állam funkcióinak egyes elméleti kérdéseiről. Állam és Igazgatás 1964/8.
2. Kiss Artur: Politikai elmélet, politikai gyakorlat. Kossuth 1979.
3. Lenin: Állam és forradalom. Helikon. 1967.
4. MEM. 3. kötet Budapest, 1960. Marx-engels: A német ideológia
5. MEM. 19. kötet Budapest, 1969. Marx: A gothai program kritikája
6. MEM. 20. kötet Budapest, 1963. Engels: Anti-Dühring
7. MEM. 21. kötet Budapest, 1970. Engels: A család, a magántulajdon és az állam eredete.
8. MEM. 25. kötet Budapest, 1974. Marx: A tőke III. kötet.
9. MEVM. II. kötet. Kossuth 1963. a./ Engels levele K. Schmidtnek
b./ Engels levele J. Blochnak
10. MEVM. 3. kötet. Kossuth 1983. Engels levele Bebelhez.
11. Samu Mihály: Hatalom és Állam. Közgazdasági és Jogi kiadó 1982.
12. Tőkei Ferenc: A társadalmi formák marxista elméletének néhány kérdése. Kossuth. 1977.